

แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา
An approach to operations of worker monks according to
Buddhist principles^๑

พระมหาวัชรธรรม ญาณกิตติ
phramaha waruntorn yannakitt^๒

Received: October 07, 2022

Revised: April 25, 2022

Accepted: April 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าที่ ๒) เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อเสนอแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร จากการศึกษาวิจัยพบว่า เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในสังคมสงฆ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ พระเจ้าหน้าที่จิวรมีหน้าที่ในการบริหารจัดการจิวร พระเจ้าหน้าที่อาหารมีหน้าที่ในการบริหารจัดการอาหาร พระเจ้าหน้าที่เสนาสนะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการเสนาสนะ พระเจ้าหน้าที่อารามมีหน้าที่ในการบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในวัด พระเจ้าหน้าที่เรือนค้ำ มีหน้าที่ในการบริหารจัดการครุภัณฑ์ ลหุภัณฑ์ที่อยู่ภายในเรือนค้ำ สำหรับสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน การแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ยังคงเป็นสิ่งที่จำเป็น ฉะนั้น เจ้าอาวาสพร้อมด้วยพระสงฆ์เมื่อได้แต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ขึ้นภายในวัดแล้ว พระเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการแต่งตั้งควรปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนโดยอิงหลักการที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : พระเจ้าหน้าที่, แนวทางการปฏิบัติงาน, ตามหลักพระพุทธศาสนา

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา”

^๒ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: warantorn999@gmail.com.

Abstract

This research paper entitled “An approach to operations of worker monks according to Buddhist principles” has three objectives: 1) to study the birth and development of Worker monks, 2) to study the operations of worker monks, 3) to propose an approach to operations of worker monks according to Buddhist principles to monastic society of Thailand at present. This paper is documentary research. The study results showed that when problems happened in monastic society, monks told this matter to the Buddha. During his time, The Buddha allowed the appointment of monks as worker monks for various functions in a monastic community, such as management of robes, meals, lodging, monastery, and storeroom. For the monastic society of Thailand at present, appointments of worker monks are still necessary. The appointed worker monks should perform their assigned duties in according to Buddhist principles

Keywords: Worker monks, An approach to operations, According to Buddhist principles

๑. บทนำ

กุลบุตรที่เข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ภิกษุจะต้องอาศัยปัจจัย ๔ จากทายกทายิกาในการดำรงชีวิตเท่านั้น เพราะภิกษุไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองเหมือนคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนได้^๓ ต่อมา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตวัด (อาราม)^๔ เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ในวัด พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติข้อวัตรเกี่ยวกับการทำความสะอาดภายในวัดโดยกำหนดให้ภิกษุสงฆ์ทำความสะอาดเสนาสนะ วัจจกุฎี เรือนไฟ หอฉัน และบริเวณพื้นที่ภายในวัด^๕ และ ทรงอนุญาตครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่การใช้สอยของภิกษุสงฆ์^๖ ต่อมาภายหลังจึงมีปัญหาเกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ ปัจจัย ๔ ที่เกิดขึ้นแก่

^๓ วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒๘/๑๓๙.

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๔/๕๙/๕๐.

^๕ ตูรายลละเหยียดใน วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๖๙-๓๗๐/๑๖๘-๑๗๑, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๑-๓๗๒/๑๗๑-๑๗๒, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๗๓-๓๗๔/๑๗๒-๑๗๔, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๖๖/๑๖๕-๑๖๖.

^๖ วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๑-๓๒๒/๙๓-๙๖.

ภิกษุสงฆ์ ไม่มีภิกษุที่เป็นคนกลางในการแจก จึงทำให้ภิกษุบางกลุ่มเอาเปรียบภิกษุเหล่าอื่น^๗ งานนวรรรมที่เกิดขึ้น ไม่มีภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์ให้ควบคุมงาน จึงทำให้งานนวรรรมเกิดความเสียหาย^๘ งานต่าง ๆ เช่น งานทำความสะอาด เป็นต้น ซึ่งเป็นงานที่สามเณรและคณงานวัดต้องช่วยภิกษุสงฆ์ แต่เมื่อภิกษุไม่ใช่ ก็ไม่ยอมช่วยทำ^๙ ครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเรือนคณไม่มีภิกษุคอยดูแลรักษาจึงเกิดความเสียหาย และลหุภัณฑ์มีมากพอที่จะแจก แต่ขาดภิกษุทำหน้าที่ในการแจกจึงทำให้ภิกษุสงฆ์ไม่ได้ใช้สอย^{๑๐} จะเห็นได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น พระผู้มีพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่^{๑๑} เพื่อเข้ามาปฏิบัติงาน^{๑๒} ในทางตรงกันข้าม หากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่เหล่านี้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็จะไม่ยุติลงและปัญหาอื่น ๆ ก็เกิดขึ้นตามได้ ได้แก่ ปัจจัย ๔ ไม่ทั่วถึงแก่ภิกษุสงฆ์ งานนวรรรมและงานต่าง ๆ ภายในวัด ย่อมค้างคาไม่สำเร็จ ครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ที่อยู่ภายในเรือนคณ ย่อมเกิดความเสียหาย และภิกษุสงฆ์ไม่ได้ใช้สอยสิ่งเหล่านี้

ในสังคมไทยปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง พุทธศาสนิกชนก็ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาด้วยดีเสมอมา และในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันภิกษุในพระพุทธศาสนามีอยู่ประมาณ ๒.๕ แสน รูป^{๑๓} ตามวัดต่าง ๆ มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี และมีการประพฤติปฏิบัติธรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ประจักษ์แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป จะอย่างไรก็ตาม ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ก็ยังมีปัญหาอยู่ ซึ่งปัญหา

^๗ วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๔๓/๑๔๔-๑๔๕, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๖/๑๐๓-๑๐๔, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๑๖/๘๖-๘๘,

^๘ วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๘/๗๘-๗๙.

^๙ วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๙/๑๐๖.

^{๑๐} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๘/๑๐๕.

^{๑๑} คำว่า “พระเจ้าหน้าที่” เป็นสำนวนการแปลของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุขเล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๓.

^{๑๒} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๔๒-๓๔๓/๑๔๒-๑๔๖, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๒๕-๓๒๙/๑๐๓-๑๐๖, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๑๗-๓๑๘/๘๙-๙๐, วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๐๘-๓๐๙/๗๘-๙๐.

^{๑๓} ทุกทิศทั่วไทย, (๒ ต.ค.๒๕๖๒), “สำนักพุทธฯ เผยผลสำรวจ พระสงฆ์-สามเณร ยอดลดฮวบ ทั่วประเทศ เหลือ ๒.๕ แสนรูป”, **Khaosod Online**, {ออนไลน์}, แหล่งที่มา: <https://www.khaosod.co.th> {๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔}.

ต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏออกมาทางข่าว ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในวัด^{๑๔} ปัญหาเกี่ยวกับการถูกโจรขโมยสิ่งของภายในวัด^{๑๕} เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่า วัดบางแห่งในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันขาดระบบการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา จึงมีปัญหาเกิดขึ้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ผู้วิจัยมองว่า ควรจะแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นให้หมดไป ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ควรจะมีแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา แต่ถ้าภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ตามวัดๆ ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ไม่มีแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยมองว่า ปัญหาเหล่านี้คงจะเกิดขึ้นอยู่เรื่อย ๆ และปรากฏออกมาเป็นข่าวในสังคมไทยปัจจุบันอย่างแน่นอน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องพระเจ้าหน้าที่ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อให้ทราบกำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าที่ การปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา และนำเสนอแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ

๑. เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าที่
๒. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อเสนอแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

^{๑๔} YouTube. (๕ ธ.ค.๒๐๑๘), ทูบโต้ข่าว:พระวัดตั้งแจงปมวิวาทเจิมรด!เจ้าอาวาสเผยเขม่นเรื่องเก่าก่อนปะทุรับกิจกรรมนิต ผิดคิว04/12/61, [Video file], AMARINTV : อมรินทร์ทีวี, [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔].

นิวส์มอนิเตอร์, (๒๔ พ.ย. ๒๕๖๑), 2 “หลวงพ่อดั่งวงกิ่งเหล่า เมาเสียงเวรกิจกรรมนิตไม่ลงตัว ก่อนหยิบมีดฟันกันเจ็บสาหัส”, มติชนออนไลน์, {ออนไลน์}, แหล่งที่มา: <https://www.matichon.co.th> [๑๘ กันยายน ๒๕๖๔].

^{๑๕} YouTube. (๑๒ พ.ค.๒๕๖๔), โจรขโมยสังฆทานในวัดรายวัน | 12-05-64 | ข่าวเช้าหัวเขียว, [Video file], Retrieved from <https://www.youtube.com/thairathonline> [๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔].

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๐๐ และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) คือ วรรณกรรมปริทัศน์ วิเคราะห์และตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รวมถึงเอกสารตำราและงานวิจัย เพื่อให้ทราบกำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าที และการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าทีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒. วิเคราะห์และตีความหลักฐานการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าทีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้วนำเสนอเป็นแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าทีตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยไทยปัจจุบัน

๓. ขั้นตอนสุดท้าย สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

๔. ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าทีตามหลักพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้ในข้างต้น จากศึกษาพบว่า

๔.๑ กำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าที

จากการศึกษากำเนิดและพัฒนาการของพระเจ้าหน้าทีพบว่า ปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุ ภิกษุเมื่อเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจะต้องอาศัยปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิต นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงอนุญาตวัด (อาราม) เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของภิกษุสงฆ์ ทรงบัญญัติข้อวัตรในการทำสะอาด เสนาสนะ วัจจุกฎี เรือนไฟ หอฉันและบริเวณพื้นที่ภายในวัด และทรงอนุญาตครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ แต่ก็มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นตามมา ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงประชุมสงฆ์แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาเพื่อให้ภิกษุประพฤติได้อย่างถูกต้องตามกรอบของพระธรรมวินัย แต่ปัญหาต่าง ๆ ก็ยังเกิดขึ้นอยู่เช่นเดิม ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงนำความไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที ซึ่งพระเจ้าหน้าทีต่างก็มีมูลเหตุในการอนุญาตให้มีการแต่งตั้งแตกต่างกันดังนี้

พระเจ้าหน้าทีจีวร มี ๓ แผนก คือ ๑) ภิกษุผู้รับจีวร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการขาดภิกษุคอยทำหน้าที่รับจีวรจากทายกทายิกา ๒) ภิกษุผู้เก็บจีวร พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่ภิกษุผู้รับจีวรเก็บจีวรไว้ไม่เป็นที่ เป็นทางจนจีวรเกิดความเสียหาย ๓) ภิกษุผู้แจกจีวร

พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้ง เพราะเกิดปัญหาจากการแจกจีวรที่ขาดภิกษุเป็นคณกลางในการแจก จนทำให้การแจกจีวรเกิดความวุ่นวาย

พระเจ้าหน้าที่อาหาร มี ๔ แผนก คือ ๑) ภิกษุผู้แจกภัต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่ทายกทายิกานำภัตมาถวาย แต่พวกภิกษุผู้พักอาศัยเลือกรับภัตอันประณีตเพื่อตน เหลือภัตที่ไม่ประณีตเพื่อภิกษุเหล่าอื่น ๒) ภิกษุผู้แจกยาสูบ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่ทายกทายิกานำยาสูบมาถวาย แต่สงฆ์ไม่มีภิกษุทำหน้าที่ในการแจก ๓) ภิกษุผู้แจกผลไม้ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่ผลไม้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ แต่สงฆ์ไม่มีภิกษุทำหน้าที่ในการแจก ๔) ภิกษุผู้แจกของเคี้ยว พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากที่ของเคี้ยวเกิดขึ้นแก่สงฆ์ แต่สงฆ์ไม่มีภิกษุทำหน้าที่ในการแจก

พระเจ้าหน้าที่เสนาสนะ มี ๒ แผนก คือ ๑) ภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่สงฆ์ไม่มีภิกษุทำหน้าที่เป็นคนกลางในการให้ภิกษุทั้งหลายถือเสนาสนะ จึงทำให้ภิกษุผู้พักอาศัยแย่งชิงเสนาสนะของพวกภิกษุสังฆวาสักคิยจนเกิดความวุ่นวาย ๒) ภิกษุผู้จัดเสนาสนะ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่สงฆ์ไม่มีภิกษุทำหน้าที่จัดเสนาสนะเพื่อภิกษุอาคันตุกะที่มาจากทิศทั้ง ๔

พระเจ้าหน้าที่อาราม มี ๓ แผนก คือ ๑) ภิกษุผู้ควบคุมงานนวรรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์มอบงานนวรรรมให้แก่ภิกษุเป็นผู้ควบคุมงาน ซึ่งสืบเนื่องจากปัญหาที่ชาวบ้านทำงานนวรรรมได้บำรุงภิกษุที่คอยควบคุมงานนวรรรมด้วยปัจจัย ๔ แต่ภิกษุผู้ที่คอยควบคุมงานนวรรรมเหล่านั้นไม่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นทางการ ในขณะที่นั้น นายช่างขุนผ้าจึงมาขยำโคลนก่ออิฐตั้งฝาผนังขึ้น แต่ก็พังทลายลงถึง ๓ ครั้ง ภิกษุเหล่านั้นจึงถูกชายช่างขุนผ้าเชิญใจดำหนีเตียนในข้อหาว่าไม่แนะนำงานนวรรรมตนเองเหมือนที่แนะนำชาวบ้านผู้ถวายปัจจัย ๔ ๒) ภิกษุผู้ใช้สามเณร พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่สามเณรเมื่อภิกษุไม่ใช้ ก็ไม่ยอมทำงาน ๓) ภิกษุผู้ใช้คนงานวัด พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่คนงานวัดเมื่อภิกษุไม่ใช้ ก็ไม่ยอมทำงาน

พระเจ้าหน้าที่เรือนคัล มี ๒ แผนก คือ ๑) ภิกษุผู้รักษาเรือนคัล ในช่วงเริ่มต้นจีวรที่ทายกทายิกาทายถวายมา ไม่มีที่เก็บเป็นที่เป็นทาง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงอนุญาตให้มีการสมมติเรือนคัลเพื่อเก็บจีวร เมื่อมีเรือนคัลเกิดขึ้น แต่ก็ขาดภิกษุผู้ดูแลเรือนคัล พระพุทธรองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งภิกษุผู้รักษาเรือนคัล ๒) ภิกษุผู้แจกของเล็กน้อย พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งเพราะเกิดปัญหาจากการที่ขาดภิกษุทำหน้าที่ในแจกของเล็กน้อยแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อประโยชน์ในการใช้สอย

๔.๒ การปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา

จากศึกษาการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า

คุณสมบัติของพระเจ้าหน้าที่จิวร ๓ แผนก ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของภิกษุผู้รับจิวร คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักจิวรที่รับแล้วและที่ยังไม่ได้รับ ๒) คุณสมบัติของภิกษุผู้เก็บจิวร คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักจิวรที่เก็บแล้วและที่ยังไม่ได้เก็บ ๓) คุณสมบัติของภิกษุผู้แจกจิวร คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักจิวรที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก

คุณสมบัติของพระเจ้าหน้าที่อาหาร ๔ แผนก ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของภิกษุแจกภัต คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักภัตที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก ๒) คุณสมบัติของภิกษุผู้แจกยา คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักยาที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก ๓) คุณสมบัติของภิกษุผู้แจกผลไม้ คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักผลไม้ที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก ๔) คุณสมบัติของภิกษุผู้แจกของเคี้ยว คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักของเคี้ยวที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก

คุณสมบัติของพระเจ้าหน้าที่เสนาสนะ ๒ แผนก ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะ คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักเสนาสนะที่ให้ถือแล้วและที่ยังไม่ได้ให้ถือ ๒) คุณสมบัติของภิกษุผู้จัดเสนาสนะ คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักเสนาสนะที่จัดและที่ยังไม่ได้จัด

คุณสมบัติของพระเจ้าหน้าที่อาราม ๓ แผนก ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของภิกษุผู้ควบคุมงานนวรรรม คือ มีความสามารถในการควบคุมงานนวรรรมให้สำเร็จและมีบุญบารมี ๒) คุณสมบัติของภิกษุผู้ใช้สามเณร คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักสามเณรที่ใช้แล้วและที่ยังไม่ได้ใช้ ๓) คุณสมบัติของภิกษุผู้ใช้คนงานวัด คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักคนงานวัดที่ใช้แล้วและที่ยังไม่ได้ใช้

คุณสมบัติของพระเจ้าหน้าที่เรือนคลัง ๒ แผนก ดังนี้ ๑) คุณสมบัติของภิกษุผู้รักษาเรือนคลัง คือ ปราศจากอคติ ๔ มีความสามารถในการรักษาครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ที่อยู่ภายในเรือนคลัง ๒) คุณสมบัติของภิกษุผู้แจกของเล็กน้อย คือ ปราศจากอคติ ๔ รู้จักของเล็กน้อยที่แจกแล้วและที่ยังไม่ได้แจก

สงฆ์เมื่อจะแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่จะต้องพิจารณาหาว่าภิกษุใดมีคุณสมบัติเหมาะสม เมื่อสงฆ์พิจารณาเห็นแล้วว่า ภิกษุนั้นมีคุณสมบัติเหมาะสม สงฆ์จะต้องขอเธอให้ยินยอมก่อน เมื่อเธอยินยอมแล้ว สงฆ์จึงแต่งตั้งเธอให้เป็นพระเจ้าหน้าที่ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา พระเจ้าหน้าที่เมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้วจะต้องปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนดังต่อไปนี้

พระเจ้าหน้าที่จิวร ๓ แผนก ได้แก่ ๑) ภิกษุรับจิวร มีหน้าที่รับจิวรที่ทายกทายิกานำมาถวายที่วัด ๒) ภิกษุผู้เก็บจิวร มีหน้าที่เก็บจิวรที่ภิกษุผู้รับจิวรรับไว้และนำจิวรไปส่งภิกษุผู้รักษาเรือนคลัง ๓) ภิกษุผู้แจกจิวรมีหน้าที่แจกจิวรภิกษุทั้งหลายที่อยู่ภายในวัด

พระเจ้าหน้าที่อาหาร ๔ แผนก ได้แก่ ๑) ภิกษุผู้แจกภัต มีหน้าที่แจกภัตแก่ภิกษุทั้งหลาย ๒) ภิกษุผู้แจกยาคุ มีหน้าที่แจกยาคุแก่ภิกษุทั้งหลาย ๓) ภิกษุผู้แจกผลไม้ มีหน้าที่แจกผลไม้แก่ภิกษุทั้งหลาย ๔) ภิกษุผู้แจกของเคี้ยว มีหน้าที่แจกของเคี้ยวแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระเจ้าหน้าที่เสนาสนะ ๒ แผนก ได้แก่ ๑) ภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะ มีหน้าที่ให้ภิกษุทั้งหลายภายในวัดถือเสนาสนะในช่วงเช้าพรรษาและออกพรรษา ๒) ภิกษุผู้จัดเสนาสนะ มีหน้าที่จัดเสนาสนะเพื่อภิกษุอาคันตุกะที่มาจากทิศทั้ง ๔

พระเจ้าหน้าที่อาราม ๓ แผนก ได้แก่ ๑) ภิกษุผู้ควบคุมงานนวรรรม มีหน้าที่ในการควบคุมงานนวรรรม ๒) ภิกษุผู้ใช้สามเณร มีหน้าที่ใช้สามเณรทำงานต่าง ๆ ภายในวัด ๓) ภิกษุผู้ใช้คนงานวัด มีหน้าที่ใช้คนงานวัดทำงานต่าง ๆ ภายในวัด

พระเจ้าหน้าที่เรือนคลัง ๒ แผนก ได้แก่ ๑) ภิกษุผู้รักษาเรือนคลัง มีหน้าที่รักษาจีวรที่ภิกษุผู้เก็บจีวรนำมาเก็บไว้ ครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเรือนคลังไม่ให้เกิดความเสียหาย รวมไปถึงดูแลบาตรและจีวรของภิกษุทั้งหลายที่นำมาฝากไว้ ๒) ภิกษุผู้แจกของเล็กน้อย มีหน้าที่แจกของเล็กน้อยแก่ภิกษุผู้มีความต้องการ เช่น เข็ม ด้าย ผ้าตาม เกสซ์ ๕ ประคตเอว เป็นต้น

๔.๓ แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน

จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และตีความหลักการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ดังนี้

เมื่อเจ้าอาวาสพร้อมด้วยพระสงฆ์ภายในวัดได้แต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ขึ้นภายในวัดแล้ว พระเจ้าหน้าที่ก็จะมีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้

พระเจ้าหน้าที่จีวร ๓ แผนก มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนาดังนี้ คือ ภิกษุผู้รับจีวรควรทำหน้าที่รับจีวรจากทายกทายิกาและควรรับครุภัณฑ์ เช่น พูก หมอน เป็นต้น ลหุภัณฑ์ เช่น ประคตเอว รองเท้า ของใช้ที่จำเป็น เป็นต้น ต่อจากนั้น ภิกษุผู้เก็บจีวรควรนำจีวรรวมถึงครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ที่ภิกษุผู้รับจีวรรับไว้ไปเก็บที่เรือนคลัง ต่อมา เมื่อถึงเวลาแจกจีวร ภิกษุผู้รักษาเรือนคลังได้ขนจีวรออกมาแล้ว และพระสงฆ์ภายในวัดก็ประชุมพร้อมเพรียงกันแล้ว ภิกษุผู้แจกจีวรควรจัดจีวรเป็นส่วนแล้วให้ภิกษุจับสลากเพื่อให้ภิกษุได้ถือเอาส่วนจีวรที่ตนได้ไป แต่ถ้าในขณะที่แจกจีวร มีภิกษุบางรูปรีบเดินทางไปที่อื่น ภิกษุผู้แจกจีวรควรให้ส่วนจีวรแก่ภิกษุผู้รีบเดินทางนั้น ส่วนสำหรับสามเณร ภิกษุผู้แจกจีวรควรให้ส่วนจีวรที่เป็นอกาลจีวรครึ่งหนึ่งแก่สามเณรที่ไม่ช่วยพระสงฆ์ทำงาน ควรให้ส่วนจีวรที่เป็นอกาลจีวรเท่ากับส่วนจีวรของภิกษุแก่สามเณรที่ช่วยพระสงฆ์ทำงาน ควรให้ส่วนจีวรที่เป็นอกาลจีวรเท่ากับส่วนจีวรของภิกษุแก่สามเณร

พระเจ้าหน้าที่อาหาร ๔ แผนก มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ ๑) แนวทางการแจกนิมนต์นภัต พระภัตตฺเทศก์ควรแจกนิมนต์นภัตแก่พระสงฆ์ตามลำดับพรรษาตั้งแต่พระเถระลงมา ถึงลำดับที่เท่าไร ควรจดบันทึกไว้หรือจำไว้ ต่อมา เมื่อมีนิมนต์นภัตเกิดขึ้นอีก พระภัตตฺเทศก์ควรแจกนิมนต์นภัตแก่พระสงฆ์ตามลำดับที่ค้างไว้ ฉะนั้น พระภัตตฺเทศก์ควรแจก นิมนต์นภัตวนไปเช่นนี้จนถึงสามเณรรูปสุดท้าย ค่อยเริ่มลำดับที่พระเถระใหม่อีกครั้ง และที่สำคัญพระภัตตฺเทศก์ต้องป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ต้องอาบัติปาจิตตีย์ตามหลักการคนโภชนะสิกขาบท กล่าวคือ เมื่อทายกมานิมนต์ด้วยคำพูดที่ไม่เหมาะสมที่ระบู่ถึงโภชนะ ๕ ว่า ขอท่านจงรับภัต พระภัตตฺเทศก์ควรหาอุบายให้เขาพูดคำที่เหมาะสม แต่ถ้าทายกพูดคำไม่เหมาะสมอยู่เช่นเดิม มีอยู่ ๒ วิธีการที่พระภัตตฺเทศก์จะต้องทำ คือ ปฏิเสธทันที หรือจัดภิกษุไปงานนิมนต์เพียง ๓ รูป ส่วนจำนวนที่เหลือ ส่งสามเณรไปแทน ๒) แนวทางในการแจกข้าวต้ม ภิกษุผู้แจกยาคุจะเป็นผู้แจกยาคุแก่ภิกษุสงฆ์ แต่ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบัน ไม่มีการถวายยาคุเหมือนในสมัยพุทธกาล จะอย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยในสังคมไทยปัจจุบันนิยมจัดงานปฏิบัติธรรม และทายกทายิกาก็จะถวายข้าวต้มในช่วงเช้าของงานปฏิบัติงาน การนำหลักการแจกยาคุตามหลักพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการแจกข้าวต้ม จึงเป็นวิธีที่เหมาะสม ฉะนั้น ภิกษุผู้แจกยาคุควรแจกข้าวต้มแก่พระสงฆ์ โดยจดยรายชื่อหรือจำนวนภิกษุไปให้ผู้ถวาย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ถวายได้จัดข้าวต้มเพียงพอแก่พระสงฆ์ ๓) แนวทางในการแจกผลไม้ ภิกษุผู้แจกผลไม้ควรแจกผลไม้ที่เกิดขึ้นภายในวัดแก่พระสงฆ์เพื่อประโยชน์แก่การฉัน แต่ถ้าชาวบ้านมาในขณะที่แจกผลไม้ ภิกษุผู้แจกผลไม้ควรแบ่งผลไม้ครึ่งหนึ่งให้แก่ชาวบ้าน ๔) แนวทางในการแจกของเคี้ยว เมื่อมีของเคี้ยวเกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ ภิกษุผู้แจกของเคี้ยว ควรแจกของเคี้ยวแก่พระสงฆ์

พระเจ้าหน้าที่เสนาสนะ ๒ แผนก มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ ๑) แนวทางในการให้ถือเสนาสนะ เมื่อถึงวันเข้าพรรษาและพระสงฆ์ได้ประชุมกันแล้ว พระสงฆ์ควรแต่งตั้งภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะ ๒ รูปด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ต่อจากนั้น ภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะจะให้พระสงฆ์ภายในวัดถือเสนาสนะเริ่มตั้งแต่พระมหาเถระลงมา หลังจากที่ภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะยังพระสงฆ์ภายในวัดถือเสนาสนะเสร็จแล้ว ภิกษุผู้ให้ถือเสนาสนะ ๒ รูป ควรยังกันและกันให้ถือเสนาสนะ ๒) แนวทางในการจัดเสนาสนะ เมื่อภิกษุอาคันตุกะเข้ามายังวัดเพื่อขอพักอาศัย ภิกษุผู้จัดเสนาสนะควรจัดเสนาสนะเพื่อภิกษุอาคันตุกะนั้น จะอย่างไรก็ตาม ภิกษุผู้จัดเสนาสนะควรเหลือเสนาสนะไว้สัก ๒-๓ ห้องเพื่อรองรับภิกษุอาคันตุกะที่สัญจรมา เมื่อภิกษุอาคันตุกะมา ภิกษุผู้จัดเสนาสนะจึงจัดเสนาสนะที่เตรียมไว้แก่ภิกษุอาคันตุกะนั้น

พระเจ้าหน้าที่อาราม ๓ มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ ๑) แนวทางในการควบคุมงานนวรรรม การสร้างวัดในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากและมีขั้นตอนมาก ไม่เหมือนในสมัยพุทธกาล จะอย่างไรก็ตาม เมื่อทายกทายิกาต้องการจะสร้างวัด พระสงฆ์ควรมอบหมายให้ภิกษุผู้มีความสามารถทำหน้าที่ควบคุมงานนวรรรม ๒) แนวทางในการ

ใช้สามเณร ภิกษุผู้ใช้สามเณรควรใช้สามเณรทำงานต่าง ๆ ด้วยจิตเมตตา ไม่ควรใช้เพราะมุ่งหวังจะแกล้ง ๓) แนวทางในการใช้คนงานวัด ในปัจจุบัน คนงานวัดไม่มีแล้ว แต่มีไวยาวัจกรจะอย่างไรก็ตาม เราสามารถนำวิธีการใช้คนงานวัดไปประยุกต์ใช้ในการใช้ไวยาวัจกรได้ ฉะนั้นภิกษุผู้ใช้คนงานวัดจึงควรใช้ไวยาวัจกรทำงานต่าง ๆ ภายในวัดตามความเหมาะสม

พระเจ้าหน้าที่เรือนคัลัง ๒ แผนก มีแนวทางการปฏิบัติงานตามหลักพระพุทธศาสนา ดังนี้ ๑) แนวทางในการดูแลรักษาครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ ภิกษุผู้รักษาเรือนคัลัง ควรดูแลรักษาสิ่งของที่อยู่ในเรือนคัลังไม่ให้สูญหาย ควรปิดประตูเรือนคัลังให้ดี ๒) แนวทางในการแจกของเล็กน้อย เมื่อภิกษุภายในวัดมาขอเบิกสิ่งของ เช่น ประคดเอน เป็นต้น ภิกษุผู้แจกของเล็กน้อยก็ควรให้สิ่งของนั้นแก่ภิกษุที่มาเบิก

๕. องค์ความรู้จากการวิจัย

พระเจ้าหน้าที่เริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ในสังคมสงฆ์เพื่อปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ เหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่ เพราะที่สังคมสงฆ์ในขณะนั้น มีปัญหาต่าง ๆ เช่น ภิกษุเลือกอาหารประณีตเพื่อตนเหลืออาหารที่ไม่ประณีตเพื่อภิกษุอื่น ภิกษุแย่งชิงเสนาสนของภิกษุอื่น อย่างนี้เป็นต้น ปัญหาที่ว่่านี้ ทำให้สังคมสงฆ์เกิดความวุ่นวาย กลุ่มภิกษุที่ทราบปัญหาก็นำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้มีการแต่งตั้งพระเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ พระเจ้าหน้าที่จีวร ๓ แผนก ก็จะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการจีวร พระเจ้าหน้าที่อาหาร ๔ แผนก ก็จะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการอาหาร พระเจ้าหน้าที่เสนาสนะ ๒ แผนก ก็จะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการเสนาสนะ พระเจ้าหน้าที่อาราม ๓ แผนก ก็จะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการงานต่าง ๆ ภายในวัด พระเจ้าหน้าที่เรือนคัลัง ๒ แผนก ก็จะมีหน้าที่ในการบริหารจัดการครุภัณฑ์ลหุภัณฑ์ การมีพระเจ้าหน้าที่ในสังคมสงฆ์ อาจจะกล่าวได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแก้ปัญหาที่มีอยู่ในสังคมสงฆ์ในขณะนั้นด้วย และทรงวางระบบการบริหารจัดการภายในสังคมสงฆ์ด้วย จะอย่างไรก็ตาม พระเจ้าหน้าที่ที่ว่่านี้ไม่ใช่มีความสำคัญเฉพาะในสมัยพุทธกาลเท่านั้น แม้ในปัจจุบัน พระเจ้าหน้าที่ก็มีความสำคัญต่อสังคมสงฆ์เช่นเดียวกัน ฉะนั้น หากวัดต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมสงฆ์ไทยปัจจุบันวางระบบการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาขึ้นมาภายในวัด ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการจัดการกิจการกิจนิมนต์ หรือปัญหาที่โจรเข้ามาขโมยสิ่งของภายในวัด เป็นต้น ก็จะลดลงอย่างแน่นอน

๖. ข้อเสนอแนะ

๖.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา” สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. พระสงฆ์ในสังฆมณฑลไทยปัจจุบันสามารถนำหลักการและแนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ภายในวัดของตน ด้วยการปรึกษาหารือกับภิกษุภายในวัดของตนเพื่อขอความเห็นชอบร่วมกันว่าจะวางระบบการปฏิบัติของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาขึ้นภายในวัด

๒. ทำการสรรหาภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อแต่งตั้งเป็นพระเจ้าหน้าที่

๓. ทำการแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นพระเจ้าหน้าที่

๔. พระเจ้าหน้าที่ที่ได้รับแต่งตั้งควรปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตน

๖.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้าหน้าที่ที่เห็นว่าควรทำการศึกษาวิจัยต่อไป ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติงานของพระเจ้าหน้าที่ตามหลักพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้สนับสนุนการบรรลุธรรมของภิกษุสงฆ์

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วินัยมุขเล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓๓. นครปฐม:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ทุกทิศทั่วไทย, (๒ ต.ค.๒๕๖๒), “สำนักพุทธฯ เผยผลสำรวจ พระสงฆ์-สามเณร ยอดลดฮวบ ทั่ว

ประเทศ เหลือ ๒.๕ แสนรูป”, Khaosod Online, {ออนไลน์}, แหล่งที่มา:

<https://www.khaosod.co.th> {๑๓ พฤษภาคม ๒๕๖๔}.

YouTube. (๕ ธ.ค.๒๐๑๘), ทูบโต้ะข่าว:พระวัดตั้งแจงปมวิวาทเจิมธม!เจ้าอาวาสเผยเขม่น

เรื่องเก่าก่อนปะทุรับกิจนิมนต์ ผิดคิว04/12/61, [Video file], AMARINTV :

อมรินทร์ทีวี, [๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๔].

นิวส์มอนิเตอร์, (๒๔ พ.ย. ๒๕๖๑), 2 “หลวงพ่อดั่งวงกิ่งเหล่า เมาเถียงเวรकिनมนต์ไม่ลงตัว ก่อน
หยิบมีดฟันกันเจ็บสาหัส”, มติชนออนไลน์, {ออนไลน์}, แหล่งที่มา:
<https://www.matichon.co.th> [๑๘ กันยายน ๒๕๖๔].

YouTube. (๑๒ พ.ค.๒๕๖๔), โจรขโมยสังฆทานในวัดรายวัน | 12-05-64 | ข้าวเข้าหัวเขียว,
[Video file], Retrieved from <https://www.youtube.com/thairathonline>
[๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔]

